

Олена Черняхівська

ДІЯЛЬНІСТЬ ГОЛОВНОЇ РЕДКОЛЕГІЇ «ІСТОРІЇ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ РСР» ЩОДО СТВОРЕННЯ АРХІВНИХ КОЛЕКЦІЙ ПРОЄКТУ

DOI: 10.5281/zenodo.5229577

© О. Черняхівська, 2021. CC BY 4.0

Метою дослідження є на основі друкованих та архівних джерел здійснити реконструкцію процесу створення архівних колекцій відповідних інституцій, що були задіяні в реалізації 26-томного проєкту «Історія міст та сіл Української РСР» під керівництвом його Головної редколегії. **Науковою новизною** є введення до наукового обігу низки документів фонду 4633 ЦДАВО (Історія міст і сіл Української РСР) тощо для розкриття заявленої теми. Особливості реалізації поставленого завдання створення відповідних архівних колекцій, роль, яку відіграла Головна редколегія ІМІС у просуванні цієї роботи, висвітлено у цій статті.

Багатотомник у республіканському масштабі створювали з 1962 р., і з 1967 по 1974 рр. вийшли друком 26 томів щодо всіх 25-ти областей Української РСР і м. Київ українською мовою. А з 1974 по 1983 роки побачили світ 14 томів цього видання російською мовою. Загальне керівництво проєктом здійснювала в столиці Головна редколегія ІМІС, очолювана заступником Голови Ради Міністрів республіки Петром Троньком, а на місцях у обласних центрах при обкомах КПУ для написання відповідних томів діяли обласні редколегії. У Інституті історії Академії наук УРСР для науково-методичного керівництва створили відділ історії міст і сіл Української РСР. Редакція ІМІС для підготовки видань до друку і наукового редагування діяла у складі Головної редакції Української Радянської Енциклопедії. До того ж до реалізації проєкту залучили республіканські архіви, виші, бібліотеки, академічні інститути та їхній штат.

Протягом створення томів дотичні інституції, передусім зазначені редколегії, акумулювали значний обсяг документів, авторські тексти нарисів, рецензії, звіти, протоколи засідань, матеріали, передані міськими та сільськими комісіями проєкту, методичні вказівки, листування, фотоілюстрації. Наприкінці 1969 р. Головна редколегія ІМІС, підтримувана Архівним Управлінням при Раді Міністрів УРСР, виступила з ідеєю систематизації цих документів і передання їх на зберігання у Центральний державний архів Жовтневої революції УРСР (нині – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України) та обласні архіви. Причиною цього вважали те, що ці матеріали становлять значну наукову цінність як багата джерельна база в галузі вітчизняного краєзнавства. Питання просування цієї ідеї надалі неодноразово розглядали на засіданнях Головної редколегії.

Висновки: у аспектах реалізації унікального республіканського енциклопедичного проєкту ІМІС досі залишилися численні лакуни, які можливо заповнити завдяки багатій джерельній базі, яку створили в архівах зусиллями його Головної редколегії і особисто її голови Петра Тимофійовича Тронька. До того ж матеріали ІМІС і досі використовують дослідники для вивчення історії, соціології та економіки різних регіонів та населених пунктів України.

Ключові слова: «Історія міст та сіл Української РСР», 26-томний проєкт, редколегія, архів.

Упродовж 1962–1983 рр. на республіканському рівні відбувалася реалізація масштабного енциклопедичного проєкту «Історія міст і сіл Української РСР» у 26-ти томах (далі – ІМІС). Офіційною датою початку роботи над багатотомником вважають 29 травня 1962 р., коли ухвалили постанову ЦК КПУ 16/18-з «Про видання «Історії міст і сіл Української РСР». Отже, з 1967 по 1974 рр. вийшли друком 26 томів щодо всіх областей УРСР (25) і м. Київ українською мовою. З 1974 по 1983 рр. побачили світ 14 томів російською¹.

Протягом усього періоду створення ІМІС незмінним головою Головної редколегії ІМІС був заступник Голови Ради Міністрів УРСР П. Т. Тронько. Він став дійсно рушійною силою проєкту. На місцях, у всіх обласних центрах, працювали обласні редколегії ІМІС на чолі з секретарями обласних комітетів КПУ (у Києві – міська редколегія, очолювана секретарем Київського міськкому КПУ). У містах і районах цією справою займалися відповідні комісії. Загальним керівництвом проєктом і друком видань опікувалася Головна редколегія УРЕ, у складі якої діяла редакція ІМІС. Науково-методичними питаннями займався утворений у вересні 1963 р. відділ ІМІС Інституту історії АН УРСР. Для реалізації проєкту широко задіяли республіканські архіви, бібліотеки, партійні організації, міністерства, академічні інститути, ВНЗ та їхніх співробітників окрема; навіть до складу зазначеного відділу Інституту історії ввели науковців інших академічних установ.

Головна редколегія ІМІС розробляла методичні рекомендації для написання нарисів. Кожен із томів мав схожу структуру: розпочинався вступним словом від редколегії, історико-економічним нарисом про область та обласний центр (за винятком тому «Київська область», де нарис про м. Київ відсутній, тому що том «Київ» видали окремо), далі в алфавітному порядку за назвами районів – нариси про райцентри, статті-довідки про селища міського типу і села – центри сільських і селищних рад.

В останньому номері «Українського історичного журналу» за 1974 р. у редакційній статті підбили (звісно, із виразним ідеологічним акцентом відповідно до тих часів) підсумки видання, створеного «уперше у радянській історіографії»: «Завершення фундаментального, багатотомного видання, в якому на основі марксистсько-ленінської методології, у нерозривному зв'язку з історією народів СРСР, і насамперед великого російського народу, відтворено історію міст і сіл Української РСР та показано історичний розвиток українського народу від найдавніших часів до наших днів, стало помітним явищем в історичній літературі, визначною подією в науковому і культурному житті республіки»². Наведено вражаючу кількість причетних до підготовки й написання багатотомника: загалом – 100 тис. осіб, із яких лише понад 10 тис. – безпосередніх авторів нарисів, і тих, «хто певною мірою сприяв виявленню, збиранню, опрацюванню й апробації матеріалів, провадив різноманітну організаторську роботу»³. Загалом у багатотомнику вміщено 1341 нарис (усі міста УРСР та вибірково про 964 селища міського типу, найвизначніші села), 475 коротких довідок про райони й 8319 стислих заміток про селища міського типу й села – центри сільських рад. Загальний обсяг видання – 2361,3 авт. арк.⁴

Доволі критично оцінені у статті й «окремні недоліки» проєкту, характерні для деяких статей, як-то «висвітлення минулого і сучасного окремих міст і сіл має дещо описовий характер. У деяких нарисах і довідках допущено схематизм у викладі матеріалу, фактичні неточності. Не всі нариси написано на високому фаховому рівні, в них не завжди робляться належні узагальнення і висновки. Впадають в око деяка одноманітність щодо літературно-мовного оформлення, по-

¹ Див.: Черняхівська О.М. «Історія міст і сіл Української РСР». Електронна «Енциклопедія історії України». URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN_Istorija_mist_i_sil_URSR.

² До завершення видання 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР». Український історичний журнал (далі – УІЖ). 1974. № 12. С. 3.

³ Там само. С. 4.

⁴ Там само. С. 8.

вторення окремих фактів, цифрова переважаність, особливо у викладі історії післявоєнного періоду»⁵.

Однак насамкінець зроблений оптимістичний висновок: «Проте в цілому видання є значним кроком вперед у розвитку радянського краєзнавства, у вивченні історії міст і сіл. Вперше за багатомісячну історію всі міста, більшість селищ і значна кількість сіл республіки нині мають свою ґрунтовну «біографію». Завершення видання 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР», здійснене на рівні сучасних історичних знань, з використанням кращих досягнень радянського наукового краєзнавства, свідчить про великі творчі резерви на фронті суспільних наук, ефективність нових форм наукової творчості і концентрації зусиль і співробітництва вчених-суспільствознавців всіх спеціальностей»⁶.

З нагоди наближення до завершення проєкту ІМІС і накопичення в обласних і Головній редколегіях матеріалів поточного діловодства (авторських текстів нарисів і довідок, рецензій, протоколів засідань і листування, копій документів та фотодокументів) на засіданні Головної редколегії ІМІС 24 грудня 1969 р. (прот. № 21) розглянули питання «Про упорядкування і передачу на державне зберігання документальних матеріалів обласних редколегій, міських і районних комісій та авторських колективів «Історії міст і сіл Української РСР»⁷.

Доповідали П. Тронько та начальник Архівного управління при Раді Міністрів УРСР О. Мітюков, член Головної редколегії ІМІС. Вони зазначили, що під час роботи над багатотомним проєктом із історії населених пунктів республіки в обласних редколегіях, міських і районних комісіях та авторських колективах відклався значний за обсягом документальний матеріал із історії вітчизняних міст і сіл; констатували, що ці документи становлять «значну наукову цінність як зосереджена і систематизована джерельна база у галузі краєзнавства України»⁸.

Надаючи важливого значення документальним матеріалам, що утворилися внаслідок роботи редколегій томів, міських і районних комісій та авторських колективів, і задля забезпечення їхнього належного зберігання й використання у подальшій науково-дослідній роботі Головна редколегія ІМІС ухвалила, по-перше, зобов'язати обласні редколегії, міські, районні комісії, авторські колективи після підписання до друку томів упродовж трьох місяців упорядкувати відповідно до чинних вимог архівних правил і передати до державних архівів відповідних областей документальні матеріали, що утворилися під час підготовки «Історії міст і сіл Української РСР»⁹.

По-друге, вирішили просити Архівне управління при Раді Міністрів УРСР, тобто того ж О.Г. Мітюкова, «надати практичну допомогу обласним редколегіям, міським і районним комісіям та авторським колективам проєкту в упорядкуванні документальних матеріалів та передачі їх на державне зберігання»¹⁰.

13 серпня 1970 р. Головна редколегія ІМІС (прот. № 25) вдруге розглянула власні «архівні справи», заслухавши питання «Про створення в Центральному державному архіві Жовтневої революції УРСР фонду «Історії міст і сіл Української РСР» і концентрацію в ньому документів і матеріалів відділу історії міст і сіл Інституту історії АН УРСР, Головної редколегії «Історії міст і сіл УРСР» та редакції історії міст і сіл Головної редакції УРЕ, що відклалися в процесі підготовки томів». Доповідав старший науковий редактор редакції ІМІС УРЕ М.Я. Петухов¹¹. Зазначено, що в процесі підготовки й редагування багатотомного видання з історії вітчизняних населених пунктів відклався великий докумен-

⁵ До завершення видання 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР». С. 12.

⁶ Там само.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 88.

⁸ Там само. Арк. 89.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само. Арк. 90.

¹¹ Там само. Арк. 29.

тальний матеріал, який становить значну наукову цінність як «зосереджена і систематизована джерельна база в галузі краєзнавства України, а також як свідоцтво роботи, що здійснюється в республіці під керівництвом партійних організацій щодо створення «Історії міст і сіл Української РСР»»¹².

Визнали за потрібне просити Архівне управління при Раді Міністрів УРСР створити в Центральному державному архіві жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (ЦДАЖР УРСР) окремий фонд «Історії міст і сіл Української РСР» для державного зберігання в ньому документів і матеріалів редакції історії міст і сіл Головної редакції УРЕ, відділу ІМІС Інституту історії АН УРСР та Головної редколегії ІМІС. Останнім пропонували впродовж 1970 р. упорядкувати згідно з вимогами чинних архівних правил й передати до ЦДАЖР УРСР документальні матеріали, що утворилися в процесі підготовки й видання томів по Харківській, Полтавській, Львівській, Луганській (Ворошиловградській), Закарпатській, Дніпропетровській, Одеській, Чернівецькій, Волинській і Закарпатській областях та м. Києву¹³ (які вже до того часу вийшли друком – О. Ч.).

Вказали, що матеріали редакційного опрацювання томів профільна редакція Головної редакції УРЕ повинна передавати на зберігання до ЦДАЖР УРСР упродовж кварталу після підписання тому до друку. Відділ ІМІС Інституту історії АН УРСР й Головна редколегія проекту мали це робити наприкінці кожного року. Фонд «Історії міст і сіл Української РСР» ЦДАЖР УРСР мали також поповнити матеріали і документи Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Міносвіти УРСР, Міністерства культури УРСР, Комітету по пресі при РМ УРСР й Архівного управління при РМ УРСР, а також підлеглих їм установ, організацій, підприємств, що були задіяні у виконанні проекту з історії населених пунктів республіки¹⁴.

Наведемо приклад щодо формування архівного фонду редколегії Полтавської області в Полтавському облдержархіві, яка першою після завершення підготовки і виходу друком відповідного тому наприкінці 1967 р. «розсіпом» передала документацію та матеріали обласному архіву¹⁵. Науковці останнього «прийняли на державне зберігання документи обласної редакційної колегії і провели науково-технічне їх упорядкування безпосередньо у архіві»¹⁶. Увесь цей масив розібрали, а всі справи, що становили цінність, упорядкували, підшили, описали¹⁷. Варто зазначити, що заступником відповідального секретаря редколегії тому «Полтавська область», наклад якого вийшов друком другим після тому «Харківська область» того самого 1967 р., «на громадських засадах» була Віра Никанорівна Жук, старший науковий працівник, згодом – начальник відділу використання і публікації документів Полтавського облдержархіву. Як згадував відповідальний секретар редколегії, інструктор обкому КПУ Іван Гальчук, вона єдина в редколегії мала базову освіту історика-архівіста та солідний фаховий досвід роботи з архівними документами¹⁸. Віра Жук особисто виїздила в місцеві відрадженьня, щоб зібрати документи для написання статей про населені пункти області, яких (у т. ч. у співавторстві) для тому створила 12. Ці нариси ґрунтуються на залученні як архівних, так і опублікованих джерел¹⁹. Отже, вона була дуже добре обізнана з питанням. Матеріали обласної редколегії, аби їх можна було використати в подальших наукових дослідженнях, згідно з рекомендаціями та за безпосередньої участі В. Жук систематизували за такими групами:

¹² ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 37–38.

¹³ Там само. Арк. 38.

¹⁴ Там само. Арк. 38–39.

¹⁵ Жук В.Н. Упорядкування документальних матеріалів Полтавської обласної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР». *Архіви України*. 1969. № 6. С. 55.

¹⁶ М[ісерман] М. Про основні принципи упорядкування документальних матеріалів редколегій «Історії міст і сіл Української РСР». *Архіви України*. 1971. № 4. Липень–серпень. С. 62.

¹⁷ Жук В.Н. Упорядкування документальних матеріалів... С. 55.

¹⁸ Петренко І. Історик Віра Жук (1928–2008): життя, віддане науці. Київ: Міленіум, 2017. С. 90.

¹⁹ Там само. С. 92–93.

1) Матеріали власне редколегії – постанови ЦК КПУ, методичні вказівки Головної редколегії ІМІС, рішення бюро Полтавських промислового та сільсько-го обкомів і згодом – Полтавського об'єднаного обкому КПУ про створення обласної редколегії та підготовки тому до друку, протоколи засідань редколегії, плани, звіти, доповідні записки.

2) Матеріали про адміністративно-територіальний поділ Полтавщини, спогади й інші документи, підготовлені чи зібрані редколегією для вступного нариса чи для нарисів. Там були рішення Полтавського облвиконкому про перейменування й укрупнення населених пунктів, статистичні відомості, вирізки з газет про важливі події в області.

3) Матеріали про передовиків сільського господарства області (1961–1966).

4) Матеріали про окремі населені пункти та область, анкети-довідки про кожен із них та історико-економічні нариси про Полтавську область.

5) Ілюстрації, зібрані для тому²⁰.

У межах кожної групи джерела першої та другої груп було систематизовано за роками, а в межах років – за значенням. У третій групі документи систематизовані так само, але щодо досягнень передовиків – порайонно за алфавітом. У четвертій групі першими розміщено матеріали про область та м. Полтаву, далі – про всі населені пункти за алфавітом. У п'ятій групі першими розташували фотоілюстрації та плани щодо області, далі – щодо м. Полтава, а потім у алфавітному порядку – стосовно районів.

Було сформовано 850 справ із документів та 70 папок фотоілюстрацій²¹. Після систематизації їх передали в лабораторію, де справи прошили і пронумерували аркуші, вказали всі необхідні дані на обкладинці – назву фонду, заголовок, крайні дати, кількість аркушів. Потім на основі вказаних п'яти розділів склали опис фонду Полтавської обласної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР» (1970)²². Досвід полтавських архівістів було рекомендовано Архівним управлінням використовувати у роботі всім архівним установам республіки, а також управління задіяло його в методичних настановах щодо єдиних принципів формування та описання відповідних фондів архівів за певними тематичними групами.

Отже, для упорядкування архівних фондів редакційних колегій ІМІС було визначено чотири тематичні групи. *Першу групу* повинні були становити матеріали, що відображають та характеризують організаційно-методичну діяльність редколегії у створенні відповідного тому, методичні вказівки, настанови, постанови Головної редколегії та органів відповідних обкомів партії щодо роботи над томами тощо. *Друга група* – матеріали, що характеризують редакторську роботу над підготовкою тому до видання, тобто, всі варіанти авторських нарисів з виправленнями, рецензії та зауваження на нариси і томи в цілому, листування з авторами щодо виправлень, листи-відгуки після виходу томів із друку. *Третя група* – це допоміжні матеріали, зібрані редколегіями для складання нарисів тому. Туди ж уносили алфавітні переліки населених пунктів області, матеріали про видатних діячів області в усіх сферах виробництва та культури, Героїв Радянського Союзу та Соціалістичної праці. До *четвертої групи* рекомендували вносити фотоматеріали, у т. ч. негативи, які збирали в процесі підготовки нарисів, малюнки, літографії, схеми тощо²³.

Щодо упорядкування документальних матеріалів районних та міських комісій з підготовки ІМІС, Архівне управління рекомендувало систематизувати їх за такими категоріями: 1) копії рішень бюро райкомів та міськкомів КПУ про створення відповідних комісій та про хід готування нарисів; 2) методичні вказівки облредколегії з питань організації роботи та написання нарисів; 3) довідки-

²⁰ Жук В.Н. Упорядкування документальних матеріалів... С. 56.

²¹ Там само. С. 55.

²² Там само. С. 57.

²³ М[ісерман] М. Про основні принципи... С. 62–63.

характеристики сільрад на населені пункти району; 4) протоколи засідань районних (міських) комісій; 5) листування з керівними організаціями і окремими особами щодо збирання матеріалів до нарисів та ін.; 6) копії нарисів, надісланих до облредколегії; 7) фотоілюстрації.

Сформовані на місцях за цими принципами справи слід було надіслати до обласних редколегій відповідних томів і органічно вводити до фондів обласних редколегій ІМІС у обласних архівах²⁴.

На підсумковому засіданні Головної редколегії ІМІС 2 квітня 1974 р. також розглядали питання щодо виконання постанов Головної редколегії від 24 грудня 1969 р. та 13 серпня 1970 р. про впорядкування й передання на державне зберігання документів і матеріалів поточного діловодства ІМІС²⁵. Водночас 21 обласна редколегія вже передала на зберігання в державних архівах областей документальні матеріали, що утворилися під час підготовки нарисів, довідок й характеристик районів. Зі свого боку, відповідні обласні державні архіви провели упорядкування цих матеріалів, які вже використовували дослідники²⁶.

Проте водночас власну поточну документацію ще не впорядкували й не передали на державне зберігання обласні редколегії Ворошиловградської, Львівської, Сумської та Харківської областей. Було не виконано ухвалу Головної редколегії від 13 серпня 1970 р. про створення у ЦДАЖР УРСР спеціалізованого фонду «Історії міст і сіл Української РСР». Неупорядкованими залишалися документи редакції ІМІС Головної редакції УРЕ й самої Головної редакції проекту. Матеріали ліквідованого 1973 р. відділу ІМІС академічного Інституту історії впорядковано, але описи на них не складені²⁷.

Вирішили зобов'язати секретаріат Головної редколегії (І.С. Слабеев, М.Я. Петухов) упорядкувати документи й до 1 липня 1974 р. передати їх до ЦДАЖР УРСР. Те саме мало відбутися з матеріалами відділу ІМІС Інституту історії, які мали потрапити до архіву до 1 червня 1974 р. Більший термін (до 1 вересня 1974 р.) надали редакції ІМІС УРЕ (В.М. Кулаковский), заразом вона мала відокремити накопичені фотодокументи й спрямувати їх до Центрального державного архіву кіно-фото-фонодокументів УРСР²⁸.

Керівництво ЦДАЖР УРСР мало не лише забезпечити методичну допомогу під час упорядкування документів Головною редакцією УРЕ, Головною редколегією ІМІС і профільним відділом Інституту історії АН УРСР, у визначений термін прийняти їх, а й створити у себе колекцію «Документи і матеріали з історії міст і сіл Української РСР». Окреме прохання адресували керівництву Ворошиловградського, Сумського й Харківського обкомів КП України: передати документи редколегій, міських і районних комісій та авторських колективів відповідних томів ІМІС до обласних державних архівів. Контроль за виконанням цієї постанови поклали на відповідального секретаря Головної редколегії І.С. Слабеева²⁹.

У доповідній записці заввідділів науки (Ф.М. Рудича) і навчальних закладів та пропаганди (Ю.Н. Єльченка) ЦК КП України від 18 травня 1974 р. «Про завершення видання «Історії міст і сіл Української РСР»» серед заходів з цієї нагоди згадана й нагальна потреба упорядкування й передання на державне зберігання матеріалів поточного діловодства Головної й обласних редакційних колегій ІМІС: «Головному архівному управлінню при Раді Міністрів УРСР необхідно забезпечити зберігання в обласних та відповідних республіканських державних архівах документальних матеріалів з історії населених пунктів, які відклалися в

²⁴ М[ісерман] М. Про основні принципи... С. 65.

²⁵ ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 7.

²⁶ Там само. Арк. 12.

²⁷ Там само. Арк. 12.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само. Арк. 13.

процесі роботи обласних редколегій і Головної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР»³⁰.

У підсумку, хоча й з певним зволіканням, документи і матеріали обласних редколегій ІМІС упродовж другої половини 1970-х рр. упорядкували, і вони опинилися в фондах державних архівів відповідних областей.

Згідно з постановою Головної редколегії ІМІС від 24 грудня 1969 р. й наказом Архівного управління при РМ УРСР від 25 січня 1971 р. № 6 у ЦДАЖР УРСР (нині – ЦДАВО України) було створено колекцію «Документи і матеріали з історії міст і сіл Української РСР» – фонд 4633, що складається з трьох описів.

До Опису 1 належать документи про діяльність Головної редколегії ІМІС 1962–1976 рр., що упорядковані в 127 справ співробітниками архіву за консультативної допомоги М. Я. Петухова. Це проекти, протоколи, методичні вказівки, анкети-довідки, списки населених пунктів, стенограми, документи про участь міністерств, наукових установ, різних відомств у підготовці видання³¹. Є там і матеріали щодо організації та проведення Всесоюзної наукової конференції «Про досвід написання історії міст і сіл, фабрик та заводів, колгоспів та радгоспів СРСР», м. Київ, 23–26 травня 1972 р. Її провели зусиллями двох академічних Інститутів історії – СРСР та республіканського. У форумі взяли участь понад 600 представників усіх республік СРСР³².

Опис 2 фонду № 4633 становлять матеріали відділу історії міст і сіл УРСР Інституту історії АН УРСР 1962–1973 рр. (75 справ). Там є копії постанов Президій АН УРСР, методичні вказівки, протоколи, плани робіт, звіти, стенограми, листування, рецензії томів ІМІС.

Опис 3 є найчисленнішим (1795 справ). Це матеріали редакції ІМІС Головної редакції УРЕ АН УРСР 1964–1974 рр., а саме тематичні звіти з науководослідних робіт, рукописи з авторськими та редакторськими виправленнями нарисів та довідок про населені пункти, ці ж тексти після першої й наступних редакторських виправлень, екземпляри томів, редакційні зауваження та рецензії на томи³³.

До того ж не забуваймо про те, що головний редактор Головної редакції ІМІС П. Тронько як заступник Голови Ради Міністрів УРСР, звісно, використовував адмінресурс для успішного просування проекту. У тому ж ЦДАВО у фонді 2 (Рада Міністрів УРСР) у описах 10 та 13 низку справ становлять постанови, листування, матеріали з питань ІМІС, стенограми засідань та відповідні записки центральних та обласних організацій про підготовку та видання ІМІС з 1963 по 1972 рр. А у фонді 14 (Архівне управління при Раді Міністрів УРСР) у справах опису 2 зберігається листування з партійними і радянськими органами, науковими закладами та архівними установами про підготовку ІМІС з 1961 по 1969 роки, адже ця структура відіграла неабияку роль як одна з ініціаторів і виконавців проекту.

У результаті реалізації 26-томного енциклопедичного проекту «Історія міст і сіл Української РСР» у регіональних редколегіях, Головній редколегії ІМІС, редакції ІМІС Головної редакції Української Радянської Енциклопедії, відділі ІМІС Інституту історії України АН УРСР було зібрано та опрацьовано розлогу документальну базу щодо вітчизняного містознавства і регіоналістики. Завдяки зусиллям Головної редколегії ІМІС за сприяння Архівного управління при Раді Міністрів УРСР було проведено копітку роботи з її систематизації та формування в обласних архівах та ЦДАВО України відповідних фондів колекцій

³⁰ Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 10. Спр. 1716. Арк. 23.

³¹ ЦДАВО України. Описи. 4633: Документи і матеріали з історії міст і сіл Української РСР (Колекція). URL: <http://tsdavo.gov.ua/fonds/view-fond.php?id=4698>.

³² Слабеев І. С. Всесоюзна наукова конференція «Про досвід написання історії міст і сіл, фабрик та заводів, колгоспів та радгоспів СРСР». УЖ. 1972. № 8. С. 149–152.

³³ ЦДАВО України. Описи. 4633: Документи і матеріали...

ІМІС, які й зараз використовують дослідники у вивченні передусім історії, соціології та економіки рідного краю.

References

Chernyakhivska, O. M. (2020). «Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR» [“History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR”].

Petrenko, I. (2017). Istoryk Vira Zhuk (1928–2008): zhyttia, viddane nauksi [Vira Zhuk, a historian (1928–2008): a life, devoted to science]. Kyiv, Ukraine.

Черняхівська Олена Михайлівна – начальник видавничого відділу Національного заповідника «Києво-Печерська лавра» (вул. Лаврська, 9, м. Київ, 01015, Україна).

Chernyakhivska Olena M. – Head of the Publishers Department of the National Preserve “Kyiv-Pechersk Lavra” (9 Lavrska Street., Kyiv, 01015, Ukraine).

E-mail: lavralena@ukr.net

ACTIVITY OF THE “HISTORY OF CITIES AND VILLAGES OF THE UKRAINIAN SSR” MAIN EDITORIAL BOARD AIMED AT ESTABLISHING ARCHIVAL COLLECTIONS OF THE PROJECT

The paper deals with the establishment of archival collections of the “History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR: In 26 volumes”, which is an unique encyclopedic project. It was being realized according to the Resolution of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine 16/18-z “On the publication of the History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR” (May, 29, 1962). As a result, 26 volumes on 25 regions and the Kyiv city history were prepared and published in Ukrainian from 1967 until 1974 and 14 volumes were republished in Russian since 1974 until 1983.

The Main editorial board of the project, headed by Petro Tronko, a Deputy Head of the Council of Ministers of the Ukr. SSR was formed. Its regional editorial boards headed by the Secretaries of the regional committees of the Communist Party of Ukraine worked in each regional center etc. The “History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR” department formed in the Institute of History of the Academy of Sciences of the Ukr. SSR dealt with scientific and methodological issues. The appropriate editorial board to prepare volumes for printing was formed within the Main editorial board of the Ukrainian Soviet Encyclopedia. The republican archives, libraries, the communist party organizations, ministries, academic institutes and universities and their staff were encouraged to realize the project.

During the project implementation, the mentioned editorial boards, in particular, accumulated a large amount of documents, such as author’s texts of essays, reviews, records of proceedings, guidelines, correspondence, copies of documents and photo, etc. accumulated. In the late 1969, the Main editorial board of the project came up with an idea to systematize all the materials and deposit them in the present Central State Archives of the Higher Authorities and Management of Ukraine and regional archives. Since that time it supervised its realization. Thus, the Fonds 4633 “Documents and materials on the History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR” consisting of three series, created in 1971 in the Central archives contains circa 2000 files dated 1964–1976 years.

Key words: “History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR”, 26-volume project, editorial board, archives.

Дата подання: 3 липня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 15 липня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Черняхівська, О. Діяльність Головної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР» щодо створення архівних колекцій проекту. *Сіверянський літопис*. 2021. № 4. С. 111–119. DOI: 10.5281/zenodo.5229577.

Цитування за стандартом APA

Chernyakhivska, O. (2021). Diialnist Holovnoi redakolehii «Istorii mist i sil Ukrainskoi RSR» shchodo stvorennia arkhivnykh kolektsii proiektu [Activity of the “History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR” Main editorial board aimed at establishing archival collections of the project]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4, P. 111–119. DOI: 10.5281/zenodo.5229577.

